

№ ТАС-17 від 16 червня 2023 р.

**Міністру освіти і науки України
Лісовому О.В.**
01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10
e-mail: ez@mon.gov.ua

ПРОПОЗИЦІЇ

команди "Разом проти корупції" та фахівців до Закону України "Про вищу освіту" щодо забезпечення об'єктивності вступу до закладів вищої освіти та академічної доброчесності

Команда "Разом проти корупції" продовжує системну роботу в напрямку ліквідації корупційних схем, припинення зловживань, усунення необґрунтованих обмежень, а також вирішення хронічних проблем у сфері вищої освіти та забезпечення академічної доброчесності.

Для України характерна значна невідповідність рівня підготовки вступників вимогам, необхідним для успішного опанування освітніх програм вищої освіти та успішної інтеграції до ринку праці.

Впровадження обов'язкового ЗНО по праву вважається однією з найефективніших антикорупційних реформ в Україні. Втім, попри впровадження ЗНО та щорічної серії дуже прогресивних змін до Умов прийому до закладів вищої освіти (далі – ЗВО), в Україні ще й досі залишається ряд недоліків під час вступу до ЗВО. Зокрема, не для всіх траєкторій вступу передбачено вступ з використанням технологій ЗНО.

Залишаються гострими такі проблеми, як недоліки об'єктивності творчих конкурсів (зокрема, в частині фізичної підготовки), наявність окремих невинуватених пільг для вступу та бонусів для розрахунку конкурсного балу, фінансування за рахунок державного бюджету підготовки значної кількості спеціалістів, професій, у яких спостерігається катастрофічне перенасичення ринку, прийом до закладів вищої освіти за принципом "набрати абиякого, лише б платили" – із прогнозовано низькою якістю освітніх послуг.

Крім того, існуючі в країні механізми позбавлення наукових ступенів за академічний плагіат, фабрикацію, фальсифікацію, інші порушення академічної доброчесності є вкрай неефективними. МОН та НАЗЯВО мають розробити та забезпечити дієве очищення наукової спільноти від осіб із незаслуженими науковими ступенями. Тільки тоді МОН та НАЗЯВО матимуть важливий інструментарій для реалізації в Україні політики забезпечення академічної доброчесності.

На жаль, в Україні склалася багаторічна та масова практика захисту "сміттєвих" дисертацій та збереження наукових ступенів особам, які вчинили академічний плагіат, фабрикацію, фальсифікацію, інші порушення академічної доброчесності в дисертаціях та пов'язаних з ними роботах.

04.03.2023 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено [Державну антикорупційну програму](#) (ДАП), моніторинг виконання якої в частині освіти і науки здійснює ГО "Разом проти корупції".

Блок освіти і науки ДАП передбачає такі очікувані стратегічні результати:

- 1) Зарахування осіб до закладів освіти, процес здобуття освіти та оцінювання результатів навчання здійснюються прозоро та на підставі об'єктивних критеріїв (п. 2.7.5.1.).
- 2) Підготовка кваліфікаційних робіт, зокрема дисертацій, здійснюється самостійно та відповідально, прояви академічної недоброчесності не толеруються, напрацьовано ефективні способи їх запобігання та припиненню (п. 2.7.5.2.).

На виконання зазначених положень ДАП команда "Разом проти корупції" пропонує Міністерству освіти і науки кілька змін до [Закону України "Про вищу освіту"](#), що додаються:

1) неврахування при вступі до ЗВО середнього бала документа про середню освіту, мінімізація таким чином стимулів для "продажу" оцінок та необ'єктивного оцінювання в школах

За даними Моніторингу виконання рекомендацій ОЕСР, з 2010 р. при вступі до ЗВО почав враховуватися середній бал атестата (на сьогодні – питома вага не більше 10 % конкурсного балу). Відтоді щороку в країні зростає частка випускників, що мають високі бали атестата (зараз – свідоцтво), одержують золоту/срібну медаль: у 2009 р. в Україні було 4,5 % медалістів, у 2010 р. 6,2 %, у 2014 р. 8 %. Через це в школах часто практикується неналежне визнання досягнень учнів у формі завищення оцінок: оцінювання на рівні шкіл демонструє набагато більшу кількість високих оцінок, ніж ЗНО.

Як аргумент для врахування середнього бала атестата позиціонується те, що школярі взагалі не вчать ніяких інших предметів, крім конкретно потрібних для ЗНО, навіть очевидно необхідних для майбутнього навчання в ЗВО. Таке, дійсно, трапляється, проте врахування середнього бала теж не усуває проблему – де-факто це має наслідком пресинг на вчителів "малювати" оцінки за гроші чи просто тиск батьків дітей або керівництва. По суті, на останньому класі все одно готуються до ЗНО, а по решті предметів високі оцінки ставляться "просто так".

Тиску малювати оцінки у вчителів достатньо і без врахування середнього бала атестата – дирекції потрібні красиві показники успішності, а батькам – задоволення своїх амбіцій у вигляді формальної "талановитості" їхніх дітей.

Крім штампування завищених оцінок, в Україні також є серйозна проблема необ'єктивного заниження оцінок – конфлікт дитини чи батьків з вчителем, коли вчитель просто не любить хлопчиків/дівчаток/іншу загальну категорію, вчитель предмету А не любить "зірок" предмету Б, учень відмовився "писати" МАН чи йти на олімпіаду/конкурс, учень "сильно розумний" і знає предмет краще за вчителя, псевдовідмінників вже достатньо і для справжнього відмінника оцінок вже не вистачає. Проблема купівлі оцінок посилюється проблемою необ'єктивного оцінювання.

До того ж, вимоги шкіл є дуже різними, і трієчник фізматшколи, як правило, є в рази кращим учнем за супервідмінника слабкої школи. А доброчесні школи, в яких педагогічний колектив вимогливий до учнів та оцінює їх чесно, програють школам, в яких практикують "лайт"-вимоги, продаж оцінок та необ'єктивне оцінювання. В таких умовах середній бал атестата не відображає просто нічого.

Цитата від экс-заступника Міністра освіти і науки Є.Стадного від 19.04.2020 р.:

"Нагадую, що у 2010 році наприкінці навчального року ми вже бачили, як аномально зросли продажі шкільних журналів. Усі розуміють, навіщо довелося так масово купувати шкільні журнали наприкінці року, коли зазвичай їх закупають, навпаки, на початку навчання. Хай мені вибачать ті вчителі, які ніколи не зловживають оцінками, але сьогодні ми мусимо гарантувати чесний відбір вступникам."

Отже, з 2010 р. при вступі до ЗВО почав враховуватися середній бал атестата (питома вага не більше 10 % конкурсного балу). З цього часу щороку зростає частка випускників, що мають високі бали атестата, одержують золоту/срібну медаль: у 2009 р. в Україні було 4,5 % медалістів, у 2010 р. 6,2 %, у 2014 р. 8 %. Має місце неналежне визнання досягнень учнів у формі завищення оцінок: оцінювання на рівні шкіл має наслідком набагато більшу кількість високих оцінок, ніж ЗНО.

Шкільний атестат в Україні не є об'єктивною оцінкою. У кожного вчителя в голові – своя шкала оцінювання. Вже досліджено, що 10 балів в гіршій школі – це 7-8 в кращій. І від більшої ваги атестату програють якраз ті, хто має кращі знання.

Так не має бути. Раніше були ексцеси, коли на атомну енергетику проходили вчитися люди, які знали фізику на рівні 7 класу. Це катастрофа.

Мова йде не просто про банальне питання вступу, а про велику ведмежу послугу на майбутнє. Студент, що не розуміє матеріалу, втрачає мотивацію. Коли з такими студентами працює викладач, він теж демотивується, і так вимиваються кадри з університету.

За даними 2019 року, тих, хто мав середній бал атестату 10-12 балів, на ЗНО з української мови 40% цих відмінників не змогли дотягнути до 180 балів (дорівнює 10 балів). Серед відмінників з середнім балом атестату 10-12, які захотіли скласти самі ЗНО з математики, 66% не дотягнули до 180 балів. Більше половини. Ідея підвищити вагу атестату суперечить самій логіці.

Лунає й аргументація, що країна знівелювала навчання в школі, бо вся підготовка останніх класів зводиться до ЗНО. Дійсно, таке явище є, але це все одно, що "Ми маємо в країні погані показники якості води, давайте зменшимо кількість показників, за якими міряємо, і тоді вода буде не такою поганою".

2) скасування преференцій для вступу для осіб, які уклали угоди про працевлаштування в сільській місцевості, із поступовим переходом до політики вирішення проблеми дефіциту вчителів та лікарів у сільській місцевості за рахунок значного підвищення оплати праці та надання житла

Закон України "Про вищу освіту" (ст. 44) дозволяє залучення абітурієнтів шляхом максимального зниження вимог та привілейованого вступу на дефіцитні спеціальності в обмін на підписання ними угод про наступну роботу в цих місцевостях.

Насправді, вступ абітурієнтів ніяк не вирішує проблему дефіциту кадрів на даний момент: невідомо, чи існуватиме такий дефіцит через 5-7 років, коли студенти закінчать навчання; немає ніякого способу реально примусити виконати угоду. Це робить можливими різні способи ухилення від відпрацювання в селах: одруження, народження дітей, служба в армії чи правоохоронних органах, аспірантура, еміграція, довідка про стан здоров'я, яку дуже легко купити, і після їх електронізації проблема залишиться. Тим більше, що запити на майбутні кадри місцеві адміністрації можуть видавати просто для дітей знайомих чи через корупційну процедуру, без жодного наміру реально примушувати виконувати таку угоду.

Сільські місцевості бувають різні – в одних є дефіцит певних кадрів (вчителів чи лікарів), в інших працевлаштування лише за хабарі, хоча і в тих місцевостях видають направлення на навчання ("царські села").

До того ж, нема ніякої гарантії, що прийнятий на навчання студент те навчання закінчить.

Де-факто цей соціальний експеримент порушив принцип меритократії при вступі до ЗВО та не дав позитивного результату.

3) неврахування мотиваційного листа при вступі до ЗВО

Мотиваційний лист – це викладена вступником письмово у довільній формі інформація про його особисту зацікавленість у вступі на певну освітню програму (спеціальність, заклад вищої освіти) та відповідні очікування, досягнення у навчанні та інших видах діяльності, власні сильні та слабкі сторони, до якого у разі необхідності вступником може бути додано (у тому числі в електронній формі) матеріали, що підтверджують викладену в листі інформацію.

Можливість використання мотиваційних листів під час вступу до закладів вищої освіти запроваджена з 2020 року Законом України від 18.12.2019 р. № 392-IX "Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти". Це створило ряд проблем.

Проблема № 1. Фальсифікація результатів оцінювання знань та вмінь абітурієнтів за результатами розгляду мотиваційних листів

У попередні роки максимальна вага додаткового балу за лист становила 1% від загального конкурсного балу, тому багато ЗВО не передбачали такої форми вступного випробування у своїх правилах прийому. У 2022 році ситуація докорінно змінилася, оскільки замість результатів трьох тестів ЗНО будуть лише результати мультипредметного тесту, а отже, – зросла кількість абітурієнтів з однаковим конкурсним балом. Мотиваційний лист під час вступу до закладу вищої освіти на бюджет використовується лише для рейтингування вступників з однаковим конкурсним балом, а для вступу на контракт він є однією з основ рейтингування.

При цьому Порядок прийому на навчання не визначає вимог до мотиваційних листів, а також критеріїв їх оцінювання, делегуючи ці повноваження ЗВО.

Аналіз внутрішніх положень про мотиваційні листи, які були розроблені ЗВО, показав, що заклади вищої освіти встановлюють доволі загальні вимоги та критерії оцінювання мотиваційних листів – рівень мотивації та усвідомлення вибору, відповідність якостей вступника майбутній професії, розкриття амбіцій та планів тощо. Це створює поле для суб'єктивізму в оцінюванні та сприяє корупції, зокрема для:

- 1) отримання неправомірної вигоди членом(ами) комісії за фальсифікацію результатів розгляду мотиваційних листів;
- 2) неправомірного впливу керівництва/працівників ЗВО на роботу приймальної комісії під час розгляду мотиваційних листів;
- 3) заміни (підкладенню) іншого мотиваційного листа з метою отримання неправомірної вигоди та/або сприяння у вступі близьких осіб.

Проблема № 2. Написання мотиваційних листів працівниками, членами комісії закладів освіти замість абітурієнтів

У 2022 році для багатьох спеціальностей мотиваційний лист став одним із основних вступних випробувань для вступу на контрактну форму навчання. Таким чином, мотиваційний лист на сьогодні залишається відносно новим інструментом абітурієнта, а практика написання та оцінювання мотиваційних листів ще не сформувалася. За таких умов зростає попит на послуги написання мотиваційних листів на замовлення. Це призвело також до появи практики написання мотиваційних листів працівниками, членами приймальних комісій закладів вищої освіти замість абітурієнтів.

Зловживання проявляються у:

- 1) вимаганні та/або отриманні неправомірної вигоди членом(ами) комісії від абітурієнтів або третіх осіб за надання послуг написання мотиваційних листів замість вступників;
- 3) неправомірному впливі співробітників закладу вищої освіти на роботу приймальної комісії під час розгляду мотиваційних листів, які були написані працівниками на замовлення.

Проблема № 3. Неправомірне спонукання абітурієнтів до "придбання послуг" приватних центрів із написання мотиваційних листів

Впровадження мотиваційного листа як форми вступного випробування викликало попит на послуги з надання консультацій та його підготовки [на замовлення](#).

На одному з найбільш популярних сервісів приватних оголошень "OLX" за запитом "мотиваційний лист" можна знайти понад 30 пропозицій з різними видами допомоги у їх написанні. Звернення абітурієнтів до приватних осіб або центрів з написання мотиваційних листів не є корупційним правопорушенням, але свідчить про недобросовісність вступника.

Проте залучення до роботи в таких центрах викладачів ЗВО або їх близьких осіб, окрім того, що є неетичним, також призводить до зловживання впливом, інформаційного шахрайства та спонукання до вибору конкретного центру із допомоги у написанні мотиваційного листа з метою отримання неправомірної вигоди.

Співпраця закладів вищої освіти і приватних освітніх центрів може мати і більш системний характер. У такому випадку вартість написання мотиваційного листа відповідним центром може штучно завищуватися при наданні абітурієнту обіцянки сприяння у позитивному оцінюванні замовлених листів під час вступу до закладу вищої освіти.

Проблема № 4. Порушення принципів академічної доброчесності та використання абітурієнтами чужих мотиваційних листів (плагіат, компіляція)

Відповідно до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти, в 2022 році заклади освіти до 1 червня повинні були розмістити на офіційних веб-сайтах вимоги до мотиваційних листів та критерії їх оцінювання.

3 університетів, які займають перші 25 позицій у рейтингу закладів вищої освіти "ТОП-200 Україна 2021", 20 вчасно розмістили необхідну інформацію.

Аналіз внутрішнього регулювання оцінювання мотиваційних листів показав, що в жодному з цих 20 університетів не передбачено вимоги щодо дотримання принципів доброчесності вступником та процедури перевірки мотиваційних листів на плагіат.

У документах лише 5 університетів міститься положення, що "мотиваційний лист представляє собою документ, написаний особисто" або що мотиваційний лист має бути "результатом особистої творчої праці абітурієнта". Відсутність вимог щодо дотримання принципів академічної доброчесності вступниками при написанні та поданні мотиваційних листів може призводити до зростання корупції у вигляді пропозиції неправомірної вигоди представнику закладу вищої освіти за надання зразка/шаблону та/або готового мотиваційного листа іншого абітурієнта.

4) припинення врахування призових місць IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових предметів при вступі до ЗВО

Всеукраїнські олімпіади – доволі корумпована практика. А в тих предметах, де відбір чесний, діти і так без проблем вступають, куди хочуть (в межах профілю), за результатами ЗНО (зараз – НМТ).

5) унеможливлення практики, коли ЗВО присвоюють непрофільним та/або нерелевантним для даної спеціальності предметам непропорційно більшу "вагу" в загальному конкурсному балі, ніж профільним/релевантним предметам, а також унеможливлення на законодавчому рівні практики, коли ЗВО дають вступникам можливість не подавати сертифікати ЗНО з профільних предметів

Із поступовим зменшенням кількості "лазівок" для зловживань при вступі до ЗВО, частина закладів вищої освіти, особливо регіональних, повністю націлює свою політику на прийом максимальної кількості вступників (на бюджет та контракт) незалежно від реальної спроможності надати їм якісну вищу освіту та компетентності таких вступників. Для цього такі ЗВО, серед іншого:

а) вимагають у вступників сертифікати ЗНО з явно непрофільних предметів: наприклад, з історії України або географії на спеціальність 051 "Економіка" [для небюджетних конкурсних пропозицій], до того ж українська мова/українська мова та література для багатьох спеціальностей не є профільним предметом [з 2021 року присікається в щорічних Умовах прийому];

б) присвоюють непрофільним предметам непропорційно більшу "вагу" в загальному конкурсному балі, ніж профільним: наприклад, на спеціальність 051 "Економіка" "вага" сертифіката ЗНО з історії України або української мови та літератури становить 50 % конкурсного бала, а з математики – 20 % [для небюджетних та бюджетних конкурсних пропозицій].

Проаналізувавши дані ЄДЕБО та конкурсних пропозицій ЗВО, ми помітили вкрай негативну тенденцію, характерну, переважно, для регіональних ЗВО.

Є спеціальності, для яких профільний предмет ЗНО є очевидним (для економістів – математика, для більшості лікарів – біологія, для фармацевтів – хімія і т.д.). І МОН у відповідному додатку до Умов прийому, загалом, вірно визначає для значної частини спеціальностей профільні предмети, сертифікати з яких мають подавати вступники (на державне замовлення).

АЛЕ. Значна кількість ЗВО (як правило, регіональні ЗВО) та факультетів нахабно маніпулюють з "вагою" кожного конкурсного предмета ЗВО.

Наприклад, у 2020-2021 рр. Національний медуніверситет ім. О.Богомольця на медичні спеціальності встановлює таку "вагу" кожного предмета у загальній оцінці:

- 1) українська мова та література – 20%
- 2) біологія/хімія – 50 %
- 3) математика/фізика – 20 %,

а от Чорноморський НУ ім. П.Могили виставляв діаметрально протилежні вимоги – 50% відходить сертифікату з української мови та літератури. І такі "чудеса" – не поодинокі явище, особливо в регіонах. Таким чином, лазівка в законодавстві дозволяє набирати в ЗВО абикого та формувати "сміттєві" факультети (наприклад, юридичний факультет в аграрному ЗВО).

Тому необхідно встановити правило, відповідно до якого за наявності для певної спеціальності профільного предмета, саме цей предмет повинен мати найбільшу вагу в конкурсному балі.

Для вирішення проблеми необхідно на законодавчому рівні встановити, що:

- 1) перелік конкурсних предметів для вступу на кожну спеціальність, сертифікати ЗНО за якими повинні подати вступники, є однаковим для вступників як за державним замовленням, так і за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 2) вагові коефіцієнти оцінок в сертифікатах ЗНО з конкурсних предметів є однаковим для вступників як за державним замовленням, так і за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб.

б) зняття штучних обмежень у доступу до дисертацій до їх захисту

Щодо штучного обмеження доступу до дисертацій до захисту. У 2015 році МОН зробило [обов'язковим](#) оприлюднення дисертацій та пов'язаних з ними матеріалів за 10 календарних днів до дати їх захисту. Таке оприлюднення здійснюється на веб-сайтах закладах вищої освіти (наукових установ) (до захисту) та в Національному репозитарії академічних текстів (після захисту).

Однак на сайтах недобросовісних закладів вищої освіти (наукових установ) дисертації публікуються із штучними перешкодами для викривачів академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації:

- 1) дуже глибоко в нетрях сайту, щоб знайти їх було неможливо;
- 2) у форматі, що не дозволяє їх машинну обробку (недоступні для пошуковиків);
- 3) в окремих випадках – вдаючись до підміни тексту дисертацій до або після їх захисту.

В країні функціонують окремі заклади вищої освіти, які спеціалізуються на такому псевдооприлюдненні за хабар будь-якого "наукового сміття".

Відтак, країна та наукова спільнота потребують централізованого джерела для оприлюднення дисертацій ДО їх захисту, коли це найбільш актуально.

Щодо занадто короткого строку оприлюднення дисертацій. 10 днів – явно недостатній строк, щоб ефективно виявляти в текстах дисертацій академічний плагіат, фабрикацію, фальсифікацію, інші порушення академічної доброчесності, псевдонауку та просто сміттєві дисертації. Така "оперативність" знижує якість перевірки дисертацій та зовнішнього контролю.

У зв'язку з цим закликаємо внести до Закону України "Про вищу освіту" зміни, які передбачатимуть:

1) завчасне (до захисту) оприлюднення на порталі НРАТ текстів дисертацій та пов'язаних з ними матеріалів у форматі відкритих даних (як мінімум, у форматі *.pdf із текстовим шаром), з можливістю їх безоплатного скачування;

2) збільшення строку завчасного оприлюднення дисертацій на сайтах ЗВО (наукових установ) та порталі НРАТ з 10 календарних днів до, щонайменше, двох місяців до дати захисту.

Завчасне (до захисту) оприлюднення на порталі НРАТ текстів дисертацій та пов'язаних з ними матеріалів на порталі НРАТ дозволить розширити можливості для "відбраковування" неякісних або плагіатних дисертацій.

Дублювання дисертацій на веб-сайті Національного репозитарію академічних текстів перед їх захистом дозволить:

1) забезпечити легке, зручне та оперативне інформування наукової спільноти із дисертаційним дослідженням, представленим до захисту;

2) значно знизити ефективність корупційних, недоброчесних практик приховування дисертацій в "глибині" сайтів ЗВО (наукових установ) у максимально незручному форматі;

3) унеможливити фальсифікації текстів дисертацій до та після їх захисту;

4) істотно розширити коло осіб (зокрема, вчених), які зможуть завчасно ознайомитись з текстом дисертацій;

5) суттєво полегшити роботу викривачів академічного плагіату, фальсифікацій та фабрикацій у текстах дисертацій.

7) встановлення тимчасового, на період перебування на відповідних посадах, мораторію на проведення захистів дисертацій вищих посадових осіб країни та керівників у сфері освіти і науки

Суть пропозиції – тимчасово обмежити вищим посадовим особам можливість здобувати наукові ступені з метою уникнення корупційного впливу на суб'єктів прийняття рішень щодо присудження наукових ступенів.

Практично завжди для високого чиновника науковий ступінь – це "корочка", "понти" чи пенсія у викладацькому середовищі (зав. кафедри, декан, проректор, ректор) – тобто які завгодно мотиви, тільки не справжня наука. Плюс, на науку в посадових осіб, об'єктивно, немає і не може бути вільного часу.

Якщо мова йде про 1% винятків, і чиновник дійсно виконав наукову роботу, ніщо не заважає йому захиститися ПІСЛЯ припинення роботи на посаді.

Аналогічний підхід застосовується в сфері заборони суміщати державну службу і бізнес – право на підприємницьку діяльність можна реалізувати ПІСЛЯ припинення служби.

Якби ця норма діяла раніше, можна було б уникнути сотень скандалів, які боляче вдарили по національній науці та репутації МОН.

Запропонований захід є тимчасовим, на період перебування на відповідних посадах, і автоматично поновлюється після втрати посади, тому жодного порушення Конституції в цій пропозиції немає. Для завершення поточних захистів дисертації, запропонована норма має набрати чинності не одразу, а протягом 6-12 місяців (перехідний період).

8) закріплення на рівні закону прямої вимоги про відсутність (незастосування) строку давності для позбавлення наукового ступеня за академічний плагіат, фабрикацію, фальсифікацію в дисертаціях (наукових доповідях, монографіях, що подавалися на здобуття наукового ступеня) та/або наукових публікаціях, що подавалися для присудження наукового ступеня, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації

Окремі лобісти проштовхують ідею встановлення строку давності в позбавленні наукових ступенів за академічний плагіат – це неприйнятна і дуже небезпечна ініціатива, а її реалізація стане кроком назад для академічної доброчесності, без перебільшення – справжньою катастрофою.

В західних країнах позбавлення наукових ступенів здійснюють і щодо найвищих посадових осіб, і через 30-40 років, не церемонячись, – для зняття наукового ступеня строк не має жодного значення.

Якщо хоча б секунду строк давності діятиме, всі плагіатори країни, по яким буде прийняте рішення про позбавлення ступенів, легко поновлять їх у суді.

Рішення про позбавлення плагіаторів наукових ступенів мають прийматись без строку давності. І цю вимогу треба встановити прямо, аби не було спокус шукати "рятивну соломинку" в інших НПА.

Про жодні строки давності та строки оскарження не може бути й мови – це зганьбить нашу країну і перекреслить будь-які перспективи забезпечення в ній реальної академічної доброчесності. Все, що відмінне від стовідсоткової незворотності позбавлення ступенів за академічний плагіат та співставні порушення академічної доброчесності – не варіант.

Якщо до набрання чинності діючої редакції Закону України "Про вищу освіту" академічний плагіат називався якимось по-іншому, необхідно писати в дужках відповідне формулювання.

Припускаємо, що міркування, якими керуються прихильники строку давності, таке: до 06.09.2014 р. в Законі України "Про вищу освіту" не було поняття академічного плагіату, отже позбавляти за нього в дисертаціях цього періоду не можна.

Справді, в Законі "Про вищу освіту" 2002 року ані про академічну доброчесність, ані про академічний плагіат не йшлося. Але в підзаконному акті "Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженому ПКМ № 423 від 07.03.2007 р., була норма (п. 40): "Розгляд питання про обґрунтованість присудження наукових ступенів ... стосовно яких рішення прийняті понад десять років тому, органами атестації не проводиться, за винятком виявлення текстових запозичень, використання ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело".

Йдеться, по суті, про плагіат (через описання його ознак) – те, що в законі 2014 року називатиметься академічним плагіатом.

Ця ж норма повторена в Порядку присудження наукових ступенів (ПКМ № 567 від 24.07.2013 р.). І ця норма існувала до 27.07.2016 р., коли її пп. 3 п. 2 Постанови КМУ № 567 "Деякі питання діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти" було вилучено.

Тобто норма Порядку 2013 року працює й після прийняття закону-2014, в якому вже існує поняття академічного плагіату.

Можна було б сказати, що підзаконний акт зайшов у суперечність із законом, і тому всі скасування наукових ступенів, починаючи від 06.09.2014 р. і по 27.07.2016 р., незаконні. Але позбавлення наукових ступенів у цей період були. У тому числі 01.07.2016 р., коли на засіданні Атестаційної колегії МОН, де Катерині Кириленко залишили науковий ступінь, було скасовано наукові ступені за академічний плагіат двом іншим особам.

Однак річ у тому, що норми п. 40 (Порядок 2007 року), п. 41 (Порядок 2013 року) і навіть норма п. 16 Порядку 1997 року ґрунтувалися на Законі "Про авторське право і суміжні права".

На це чітко вказує, наприклад, п. 12 Порядку-2007: "Докторська дисертація повинна містити наукові положення та науково обґрунтовані результати у певній галузі науки, що розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права".

Закон "Про авторське право і суміжні права" діяв і до 06.09.2014 р., і до 27.07.2016 р., діє він і сьогодні. Попри відсутність термінології, введеної Законом "Про вищу освіту" 2014 р., і до нього існувало те об'єктивне явище, яке в останньому законі було означене поняттям "академічний плагіат". Раніше ж воно в галузевих підзаконних актах позначалося поняттям "текстові запозичення ...інших авторів без посилання на джерело".

Як вужче за обсягом, поняття "академічний плагіат" є підвидом поняття "плагіат", через що йому властиві сутнісні ознаки більш широкого поняття. А згідно зі ст. 50 Закону "Про авторське право і суміжні права", плагіат є порушенням авторського права.

Отже, до дисертацій, захищених до 06.09.2016 р., цілком коректно, з юридичної точки зору, застосовувати описову дефініцію "текстові запозичення... інших авторів без посилання на джерело" – як кваліфікаційну ознаку, на підставі якої можна позбавляти наукових ступенів за дисертації з тим, що в законі-2014 названо "академічним плагіатом", а Законом "Про освіту" 2017 р. охоплено поняттям "академічна доброчесність".

Позбавлення наукових ступенів – це прояв академічної відповідальності. За своєю суттю, академічна відповідальність – де-факто є професійною, етичною відповідальністю, а не юридичною, тут не може бути строків давності.

Контактна інформація:

Михайло Серебряков, (098) 220-43-01, serebryakov.mm@gmail.com

Додаток:

1. Порівняльна таблиця з пропозиціями ГО "Разом проти корупції" до [Закону України "Про вищу освіту"](#) щодо забезпечення об'єктивності вступу до закладів вищої освіти та академічної доброчесності, – 22 арк.

**Виконавчий директор
ГО "Разом проти корупції"**

Серебряков М.М.